

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.31>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИВАТНОСТІ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ: БАЛАНС МІЖ ЗАХИСТОМ І СВОБОДОЮ

Маркович Х.М.,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

Навчально-наукового інституту права,

Психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-6243-4651

Маркович Х.М. Правові аспекти приватності дітей в інтернеті: баланс між захистом і свободою.

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів захисту персональних даних неповнолітніх у цифровому середовищі. У сучасному світі розвиток інформаційних технологій і повсюдне поширення Інтернету створюють нові виклики для правової системи, зокрема щодо захисту персональних даних дітей та підлітків. У статті аналізується національне та міжнародне законодавство, що регулює питання захисту персональних даних неповнолітніх, зокрема положення Загального регламенту захисту даних (GDPR) та українських нормативно-правових актів. Висвітлено різні підходи до надання згоди на обробку персональних даних неповнолітніми особами, зокрема роль батьків або законних представників у цьому процесі. Розглянуто існуючі методи забезпечення згоди, такі як double opt-in, а також виклики, пов'язані з практичною реалізацією цих методів. Також у статті наводяться ризики, з якими стикаються діти в Інтернеті, включаючи незаконний збір даних, зокрема кіберзалякування, фішинг, торгівлю дітьми та інші загрози. Наголошено на необхідності впровадження ефективних правових механізмів для захисту дітей в Інтернеті, які забезпечують як безпеку, так і свободу інформаційної діяльності. Забезпечення безпеки персональних даних неповнолітніх осіб у цифровому середовищі має стати одним із пріоритетних завдань сучасного правового регулювання, що вимагає комплексного підходу та інтеграції найкращих міжнародних практик. Автор робить висновок про те, що ефективний захист персональних даних дітей потребує зваженого підходу, який би поєднував високий рівень безпеки з дотриманням прав і свобод дитини у цифровому середовищі. Підвищення рівня цифрової грамотності серед дітей та їхніх батьків, а також створення відповідної правової інфраструктури є важливими чинниками, що сприятимуть зменшенню ризиків у цифровому середовищі. Інтеграція таких під-

ходів у національну правову систему має стати пріоритетом для забезпечення сталого розвитку інформаційного суспільства. Успішне втілення цих ініціатив не лише знизить потенційні загрози для дітей, але й сприятиме формуванню безпечного та відповідального інформаційного простору для майбутніх поколінь.

Ключові слова: Інтернет, цифрове середовище, персональні дані, захист, діти.

Markovych Kh.M. Legal aspects of children's privacy on the Internet: balance between protection and freedom.

The article is devoted to the study of legal aspects of protection of personal data of minors in the digital environment. In today's world, the development of information technologies and the widespread use of the Internet create new challenges for the legal system, in particular with regard to the protection of personal data of children and adolescents. The article analyzes national and international legislation regulating the protection of personal data of minors, in particular the provisions of the General Data Protection Regulation (GDPR) and Ukrainian legal acts. Different approaches to giving consent to the processing of personal data by minors are highlighted, in particular, the role of parents or legal representatives in this process. Existing methods of ensuring consent, such as double opt-in, as well as challenges associated with the practical implementation of these methods are considered. The article also outlines the risks children face online, including illegal data collection, including cyberbullying, phishing, child trafficking and other threats. The need to implement effective legal mechanisms for the protection of children on the Internet, which ensure both safety and freedom of information activity, is emphasized. Ensuring the security of personal data of minors in the digital environment should become one of the priority tasks of modern legal regulation, which requires a comprehensive approach and integration of the best international practices. The author concludes

that the effective protection of children's personal data requires a balanced approach that would combine a high level of security with respect for the rights and freedoms of the child in the digital environment. Increasing the level of digital literacy among children and their parents, as well as creating an appropriate legal infrastructure, are important factors that will contribute to reducing risks in the digital environment. The integration of such approaches into the national legal system should become a priority to ensure the sustainable development of the information society. Successful implementation of these initiatives will not only reduce potential threats to children, but also contribute to the formation of a safe and responsible information space for future generations.

Key words: Internet, digital environment, personal data, protection, children.

Постановка проблеми. У цифрову еру Інтернет відкриває нові горизонти для освіти, розваг і соціалізації, водночас, породжуючи низку правових викликів, особливо щодо захисту приватності та автономії молодого покоління. У глобалізованому світі, де персональні дані легко перетинають кордони, питання захисту неповнолітніх стає особливо актуальним. Розширене використання цифрових технологій ставить під загрозу конфіденційність особистих даних неповнолітніх, їхню безпеку в онлайн-середовищі. Виникає потреба в розробці ефективних правових механізмів та стандартів, які б забезпечили надійний захист дітей, зберігаючи при цьому їхні права на вільний доступ до інформації та можливість самовираження, що включає як удосконалення існуючих норм, так і адаптацію до нових викликів, які з'являються разом із розвитком цифрових технологій.

Аналіз наукових публікацій. Питання захисту персональних даних привернуло значну увагу багатьох науковців, проте проблематика захисту персональних даних дітей в цифровому середовищі залишається недостатньо вивченою. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження склали праці: О. Барабаш, І. Сокол, В. Піддубна, О. Рубан, О. Явор та ін., а також національне та міжнародне законодавство.

Метою статті є аналіз правових аспектів захисту персональних даних неповнолітніх в умовах сучасного цифрового середовища, зокрема виявлення основних ризиків і загроз для приватності дітей в Інтернеті.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових дослідженнях та нормативних актах, що стосуються прав четвертого покоління, відзначається розширення переліку цих прав. До них включають право на мир, ядерну безпеку, освоєння космосу, екологічні та інформаційні права [1, с. 214].

Відповідно до ст 9 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на вільне висловлювання особистих думок, формування власних поглядів, розвиток громадської активності, а також на отримання інформації, що відповідає її віковим особливостям. Це право охоплює свободу здійснювати пошук, одержання, використання, розповсюдження та зберігання інформації в усній, письмовій чи іншій формі за допомогою творів мистецтва, літератури, медіа, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Останній гарантується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, зокрема тих, які сприяють її здоровому фізичному та психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю [2]. Для повного використання зазначених можливостей одним з базових прав, необхідних дитині, є право на доступ до Інтернету. Проте, забезпечуючи це право, важливо також гарантувати належний рівень захисту, що включає ефективні правові, технологічні та освітні механізми для мінімізації ризиків і забезпечення безпеки дітей у цифровому середовищі.

Правовий захист персональних даних є одним з найскладніших в умовах розвитку інформаційних технологій. У сучасну епоху глобалізації дані користувачів, отримані в одній країні, можуть незаконно потрапити в руки третіх осіб з будь-якого куточка світу. Молодь, зокрема діти та підлітки, належать до найбільш уразливих користувачів в онлайн середовищі. Через вікові особливості їм важко усвідомити всі ризики, які можуть виникнути внаслідок розкриття їхньої особистої інформації. Дитина, що реалізує своє право на доступ до Інтернету, яке є частиною прав на свободу вираження поглядів, свободу думки, права на об'єднання та освіту, може зіштовхнутися з певними ризиками та небезпеками, основними з яких є: неправомірне збирання особистої інформації в Інтернет-просторі; фітінг – вид інтернет-шахрайства, що полягає в обмані користувачів, в нашому випадку дитини, внаслідок створення фальшивих веб-сторінок або посилань; вимагання грошових коштів; хакерство; порушення авторських прав; інтернет-залежність; торгівля дітьми; залякування та жорстоке поводження з дітьми в мережі [3]. Це лише частина можливих загроз, з якими дитина може зіштовхнутися у глобальній мережі.

Як зазначають сучасні практики, цифровий світ вже давно трансформувалася персональні дані в товар, який може використовуватися з різними, часом незаконними та небезпечними, намірами, найчастіше: з маркетинговою метою, коли дані збираються для створення цільової реклами та продажу товарів або послуг; для відстеження, коли інформація про місцезнаходження

дитини може використовуватися злочинцями для викрадення або заподіяння шкоди; для психологічного тиску (цькування, кібербулінг), щоб змусити дитину до певних рішень або дій; з метою залучення до екстремістських організацій та інших структур, які прагнуть завдати шкоди життю та здоров'ю дитини (групи смерті, стримери тощо); для спаму, злому паролів і облікових записів, з метою подальшого перепродажу такої інформації тощо [4].

Складність забезпечення ефективного правового регулювання мережі Інтернет полягає не стільки у відсутності систематизованого та узгодженого законодавства, що регулює відповідні відносини у глобальній мережі, скільки в об'єктивних особливостях та закономірностях функціонування самого Інтернет-простору. Ці особливості фактично дозволяють будь-якій особі анонімно здійснювати різноманітні дії в цьому загальнодоступному інформаційному середовищі.

Еволюція права на приватність (right to privacy) розпочалася з його міжнародного визнання та подальшої імплементації на національному рівні. Нормативне закріплення захисту персональних даних має свої витоки в міжнародних договорах з прав людини, що забезпечували гарантії права на приватність. До прикладу, у ст. 12 Загальної декларації прав людини 1948 року зазначено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте і сімейне життя, посягань на недоторканність його житла, таємницю кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожен має право на захист законом від подібних втручань чи посягань» [5].

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено перелік прав і свобод, які держави-учасниці зобов'язані гарантувати всім, хто перебуває під їхньою юрисдикцією. У ст. 8 зазначеного документу закріплено право на повагу до свого приватного житла та кореспонденції, а органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, крім випадків, коли таке втручання передбачено у встановлених законом випадках [6].

Згодом право на захист персональних даних було підтверджено та закріплено в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, у ст. 17 якого передбачено заборону свавільного та незаконного втручання в особисте та сімейне життя особи, її кореспонденцію, посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини [7]. Пакт передбачив юридичне закріплення та міжнародне визнання права на захист персональних даних, що забезпечує захист приватного життя від безпідставного втручання та регулює відповідні зобов'язання держав щодо охорони конфіденційної інформації своїх громадян.

У контексті захисту даних дітей важливо звернути увагу на вимоги Загального регламенту захисту даних (GDPR), який встановлює суворі правила щодо обробки даних осіб, які не досягли 16-ти років. Так, захист даних дітей має бути забезпечений у разі, коли їхні персональні дані використовуються для маркетингових цілей, створення профілів або збору інформації під час користування послугами, призначеними для дітей. Варто зазначити, що на відміну від інших положень GDPR, послуги інформаційного суспільства охоплюють ті послуги, які надаються в онлайн-режимі.

П. 1 ст. 8 GDPR використовується лише в цьому разі, якщо послуги інформаційного суспільства переважно призначені для дітей. Ось приклади, які ілюструють випадки, коли послуги інформаційного суспільства визнаються такими, що насамперед призначені для дітей: 1) пропозиція послуги подається спрощеною, неофіційною мовою, що полегшує сприйняття та засвоєння інформації дітям; 2) запропоновані товари спеціально розроблені для дітей, наприклад, дитяча література; 3) пропозиція чітко вказує, що її адресатами є саме діти, тобто особи, які не досягли повноліття.

Хоча деякі аспекти обробки персональних даних можуть вирішуватися країнами-учасниками самостійно, ключові концепції залишаються незмінними для всіх держав, де діє GDPR. Регламент спрямований на захист основних прав і свобод фізичних осіб, зокрема їхнього права на захист персональних даних [8].

Апелюючи до національного законодавства, а саме до ст. 32 Конституції України, ніхто не може підлягати втручанням в його особисте та сімейне життя, за винятком випадків, передбачених Конституцією України. Забороняється збір, зберігання, використання та розповсюдження конфіденційної інформації про особу без її згоди, окрім випадків, передбачених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини [9].

У ст. 301 ЦК України закріплено право на особисте життя та його таємницю. Поняття «особисте життя» охоплює поведінку фізичних осіб поза межами виконання суспільних обов'язків, тобто їхню життєдіяльність у сферах сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших стосунків, які не обтяжені суспільними інтересами і спрямовані на досягнення особистих цілей та задоволення власних потреб [10].

Згідно з Законом України «Про захист персональних даних», обробка персональних даних дозволяється за умови отримання попередньої згоди самої людини [11]. Дорослі особи існує здатні самостійно оцінювати ризики та приймати рішення про надання чи ненадання згоди на обробку їхніх даних. Однак, законодавство

встановлює специфічні вимоги для обробки даних неповнолітніх осіб. Для дітей, які не можуть в повній мірі оцінити потенційні ризики та приймати обґрунтовані рішення, закон зобов'язує отримувати згоду від батьків або законних представників. Таким чином, забезпечення прав неповнолітніх у цій сфері потребує додаткових заходів захисту, які включають нагляд з боку дорослих.

Звертаючись до ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства» помічаємо заборону щодо розголошення або публікації будь-якої інформації про дитину, якщо її оприлюднення може завдати шкоди неповнолітньому [2]. Ця норма покликана захистити неповнолітніх від потенційної шкоди, яка може виникнути внаслідок публікації їхніх даних.

Доволі розповсюдженими ситуаціями є, коли дітей без дозволу батьків фотографують або знімають на відео в школі, дитячому садочку тощо. Відсутність належної інформації та контролю з боку дорослих може викликати не лише психологічний дискомфорт у дітей, але й серйозні ризики для їхньої безпеки. Неправомірне використання таких зображень часто може нести негативні наслідки, включаючи можливість використання матеріалів у небажаних чи шкідливих контекстах. Тому важливо забезпечити чітке дотримання законодавства та етичних норм у таких ситуаціях, зокрема, отримуючи згоду від батьків або опікунів перед фіксацією або публікацією будь-якого контенту, що стосується дітей.

Слід відзначити, що згідно з сімейним законодавством України, згода дитини має бути надана у зрозумілій формі, враховуючи її інтелектуальний розвиток, вік та, безперечно, стан здоров'я. На практиці часто присутні ситуації, коли необхідно отримати згоду малолітньої особи на обробку її персональних даних. У випадку малолітніх осіб, таку згоду повинні надати їхні батьки або інші законні представники. Якщо говорити про неповнолітню особу, то остання може надавати згоду на обробку своїх персональних даних самостійно. Однак у випадках, коли це стосується важливих аспектів, таких як здоров'я, згоду на обробку її персональних даних мають надати батьки або інші законні представники [12, с. 28].

Як відомо, згода на обробку персональних даних є добровільним вираженням волі фізичної особи, яке повинно бути здійснене в письмовій формі або в іншій формі, що дозволяє зробити висновок про надання згоди. При цьому суб'єкт персональних даних має бути повністю поінформований про мету обробки своїх даних.

На жаль, сьогодні відсутні чітко визначені методи для підтвердження, що саме батьки дитини надають згоду на обробку її персональних

даних. Як наслідок, це може створювати труднощі у забезпеченні правомірності обробки даних, оскільки існує ризик, що несанкціоновані особи здатні підробити документи або надати фальшиві дані. У таких ситуаціях важливо використовувати додаткові заходи, такі як перевірка документів, підтвердження особи через офіційні канали або інші засоби для забезпечення точності та законності надання згоди. Науковці виділяють кілька основних методів для ідентифікації особи та надання згоди, зокрема: надати копію паспорта або ID-картки особи через електронну пошту; надіслати електронний лист, у якому батьки надають дозвіл на обробку персональних даних, з їхнім підписом; обробляти онлайн-замовлення за допомогою кредитної картки батьків; шляхом телефонного дзвінка до батьків. Усі ці методи є надійними, проте їхня реалізація, як зазначають фахівці, може бути дещо складною як для батьків, так і для дітей. Тому в деяких випадках доцільно використовувати добре відомий метод *double opt-in*. [12, с. 30].

Ще однією проблемною ситуацією є те, що фізична особа не завжди має уявлення про те, куди і кому її персональні дані можуть передаватися в майбутньому. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних» суб'єкт персональних даних має право отримувати інформацію про умови надання доступу до своїх даних, а також про третіх осіб, яким ці дані можуть бути передані. Він також має можливість доступу до своїх персональних даних і навіть може відкликати свою згоду на їх обробку [11].

Висновки. Безпека персональних даних неповнолітніх є вкрай важливою в умовах сучасної цифрової ери. Діти та підлітки, через їхню вразливість і обмежене розуміння ризиків, потребують особливого захисту. Законодавство, як на міжнародному, так і на національному рівнях, встановлює чіткі вимоги для обробки персональних даних дітей, зокрема через необхідність отримання згоди від батьків або законних представників. Важливими аспектами є забезпечення прозорості у використанні даних, контроль над тим, куди і кому передаються дані, а також можливість для батьків і дітей отримувати доступ до інформації та відкликати згоду. Однак, реалізація цих вимог часто стикається з практичними труднощами, що підкреслює необхідність постійного вдосконалення заходів захисту та підвищення обізнаності щодо безпеки персональних даних неповнолітніх. Водночас, необхідним вважаємо дотримуватися балансу між захистом дитини і її свободою. Обмеження доступу до певної інформації або технологій, хоча й спрямоване на забезпечення безпеки, не повинно надмірно обмежувати можливості дітей щодо самовираження, навчання та соціалізації.

Знайти цей баланс – одне з головних завдань законодавця та суспільства загалом, адже свобода і захист не повинні взаємовиключати, а радше доповнювати одне одного в інтересах повноцінного розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. Вип. 837. С. 213–217.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* 2001. № 30, ст. 142.
3. Сокол І.М. Коли необхідно вчитись «безпечному» інтернету? URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_8_9.
4. Захист персональних даних дитини: на що треба звернути увагу батькам? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zahyst-personalnyh-danyh-dytyny/31603271.html>.
5. Загальна декларація прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
8. General Data Protection Regulation. URL: <https://gdpr.eu/tag/gdpr/>.
9. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 41. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%B>.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44, ст. 356.
11. Про захист персональних даних: закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
12. Явор О.А, Піддубна В.Ф., Рубан О.О. Правові проблеми захисту персональних даних неповнолітніх осіб відповідно до вимог вітчизняного законодавства та вимог GDPR. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2023. № 3 (25). С. 23–34.